

Luči na odprtem morju: zgodbe iz Grčije, prevedla Klarisa Jovanović; (izbor besedil Kostas Asimakopulos), Vodnikova založba 2003

So potovalne agencije z grozljivo učinkovitostjo turistične propagande že do konca razgrabile vse, kar naj bi bilo grškega? Grčija kot ena od dežel z najbolj izdelanim imidžem je že davno tega več kot uspešno spravila na trg tako svojo kulturno dediščino kot tudi naravne danosti: vabljivi sliki pa se je izmuznila resničnost, trdi primež vsakdana. Taka je bila sicer kot nalašč za pobeg iz prav tega primeža, obenem pa v nevarnosti, da se vse, kar je mogoče izvedeti o Grkih, skrči na turistično floskulo o "prijaznih domačinih", da vsa njena identiteta postane izvozni artikel, banalni spominek.

"Svet, ki predstavlja skriti obraz današnje Grčije," je knjigo predstavila prevajalka Klarisa M. Jovanović, ki namiguje, da imamo opraviti z deželo, ki je morala tako kot vse druge izbojevati svoj boj za obstanek in za dolga stoletja pozabiti na svoje mitološke korenine. Njene zgodbe bodo potemtakem bolj spominjale na *Kmetske slike* kot pa na *Odisejo*. Kar pa naj na tem mestu izzveni kot kompliment. Pristnost, ki seva iz te zbirke, je preprosto neubranljiva, zanjo pa je bilo očitno potrebno potovati nekaj generacij v preteklost. V zgodbah, ki so največkrat postavljene v prvo polovico dvajsetega stoletja, tako nastopajo mornarji, menihi, trgovci, trgovski vajenci, gostilničarji, kmetje, popi, pustolovci ter seveda otroci s svojimi materami. Grčija, znana po filozofih, junakih in umetnikih, se na tem mestu ponaša z brezimneži, z ljudmi iz množice, pravljичni svet, kjer modrina neba tekmuje z modrino morja, pa razkriva svoje žulje, svoje rane, in svoje vzdihljaje.

"V grški književnosti se zrcali življenje grškega naroda, ki je dolga stoletja sooblikoval zgodovino celotnega človeštva. Tuji bralec, ki se ji približa in jo okuša, začuti v njenih besedilih toplino človeške navzočnosti in obenem brezčasni blesk grškega duha in globoko vero v etične vrednote življenja," je v spremni besedi zapisal urednik Kostas Asimakopulos, ki ima v mislih

začetke grške sodobne književnosti, kakršna se je razvijala od sredine devetnajstega stoletja naprej. Takrat se je slovstvo namreč otreslo dolge sence učene bizantinske tradicije in se prvokrat preizkusilo v "živem, sodobnem jeziku, gibkem in iskrivem v svoji neposrednosti". Rojstne letnice avtorjev, rojenih med letoma 1849 in 1921 (najpogosteje pa okoli leta 1900), nas kar najbolj prepričljivo umestijo v čase, ko je patriarhalna obrednost pravoslavja že zdavnaj izpodrinila poganstvo, obenem pa še vedno zamegljevala pogled v brezoblično prihodnost turistične velesile. Zgodbe, kakršnih ne bi mogli dobiti od mlajših piscev, se zazirajo v svet prednikov, pri tem pa odkrivajo pozabljena čustva in vrednote. Večina avtorjev je z eno nogo še vedno v tradiciji ustnega izročila, kar pa njihova dela še poudarjajo, saj so tudi pisana v obliki pripovedovanja. Okvirna zgodba je lahko spoved na sveti gori, starčevsko razneženje nad spomini, ali pa prijetno gostilniško besedičenje. Določenost s pripovedno tradicijo pa se kaže tudi v pomanjkljivi individualizaciji likov, ki pa, na tem mestu, znova predstavlja prednost. Nediferencirana psihologija predmodernega človeka je odtehtana z jasnejšim, bolj izčiščenim, nasploh pa tudi strastnejšim čustvovanjem, ki ima seveda toliko večji vpliv tudi na bralca (če že ne poslušalca), izpovednost pa nemalokrat dosega intenzivnost balade ali romance. Zunajliterarni okvir je seveda tragičen, saj posameznik kot tak še ne obstaja, oziroma ni nič vreden: "V boju, ki ga v tujini – od ekvatorja do severnega ali južnega pola – bije Grk za ljubi kruhek, človek nič ne šteje, posameznik ni vreden niti prebite pare. Vsakdo se ozira za svojimi skrbmi, mukami in lakoto."

Poleg zgodb, ki so brez letnice in predstavljajo kateri koli dan v katerem koli stoletju obmorskega brezčasja, pa se pojavljajo tudi druge, ki sicer iz perspektive statistov, pa vendar, kruto resnično zrcalijo zgodovinske dogodke: velika politična poglavja se odvijajo sicer v ozadju, v slepi pegi protagonistov, se pa vendar sproti prevajajo v še kako razumljiv jezik lakote, preganjanja, tesnobe in krivic. V izboru so zastopane velike travme grške preteklosti, od balkanskih vojn z začetka prejšnjega stoletja, maloazijske katastrofe leta 1923 ter seveda druge svetovne vojne, ki niti Grčiji ni prizanesla.

"Staro morje, prastaro morje, starejše od človeka. Podnevi samo, neskončno, neukrotljivo, ponoči pa se je pogovarjalo z mesecem ali s temo; tako so se na začetku stvarjenja družile prikazni in sile sveta, ki jih še nikoli ni slišalo človeško uho, človeška misel pa si prizadeva, da bi dojela njihovo bistvo" (*Luči na odprtem morju*). V Grčiji, ki je bolj kot s svojim kopnim določena s svojim morjem, dosega morje veličino metafizične prezenice. Njegova preprosta mogočnost prav tako kot njegova neusmiljenost spodbuja slo po neskončnosti, obenem pa tudi obup nad omejenostjo in zaslepljenostjo človeškega bivanja. "Hočeš reči, naj spravim na svet nove lažnivce in sleparje, nove brezvestneže in morilce, nove nesrečnike? In oni naj rodijo na svet še več takšnih, ki bodo spet počeli iste reči: kradli, goljufali, pobijali. Naj tako preprosto, kot sadimo zelje,

lečo, čičeriko, spočenjamo tudi ljudi? In potem čakamo na žetev, ki nam bo dala obilje hinavščine, sovraštva, goljufije?" razlaga mlad menih svoj pogled na blodni zakleti krog nesmiselnega obstoja (*Grivodimova skala*). Življenje je bilo seveda trdo in marsikatera zgodba zareže kot nož, a ne ta. Simpatična pripovedka o svetobolju spada prej med tiste, ki nas prepričajo, da stereotipi o Sredozemlju ostajajo v veljavi. Dobro in zlo se še naprej kuhata v istem, in to zelo majhnem loncu, in tako včasih zadošča manj kot ena stran, da se iz največje groze in obupa preselimo spet nazaj v idilični kozmos filma *Mediterraneo*. Trda in neizprosna grška zemlja vendarle izoblikuje najrazličnejše usode in tako je poleg nepopoljšljivih pomorcev ter delavnih in pravičnih (pa enako neizprosni in krutih) kmetov vseskozi poseljena tudi "s takšnimi ljudmi, ki začnejo skupno življenje v ljubezni in ga tudi končajo z roko v roki" (*Marinos Kondaras*).

Ljubezen, po besedah avtorja izbora, predstavlja "središčno temo" zbirke, saj v življenju Grkov, "ki smo ljudje s toplim sredozemskim temperamentom in potemtakem odkrito in neposredno izražamo svoja čustva", igra ključno vlogo. Pa pustimo ob strani, da ljubezen v teh zgodbah ni vedno prav očitna, da se je, še več, mogoče marsikdaj vprašati, kakšno pa je potemtakem šele sovraštvo ... Ljubezen, pa kakršna koli že je, pač ne more biti drugačna, kot so ženske, ki jo navdihujejo. In kakšne so? Seveda morajo biti lepe (ljudski glas se je izrekel za polnejše obline), gospodinjске vrline so obvezne, neplodnost pa objokovana kot največje prekletstvo: junakinje zgodb seveda sledijo idealu, ali pa to vsaj od srca poskušajo. Le da so vse njihove dobre lastnosti kar samoumevne in je takoj opazen (skoraj) vsak spodrseljaj, še posebno sevekateri; kazen za prešuštnico je priljubljena folklorna tema, ki variira z največjo naslodo. Tako bi se utegnilo zazdeti, da Grki raje kaznujejo, kot pa zagrešijo skok čez plot.

Lisica, zvita tica, simpatična grešnica, sicer obstaja, vendar le v vlogi izjeme, ki potrjuje pravilo, saj je vsaj znotraj tega izbora ena sama samcata, pa še ta premore nadvse prepričljiv izgovor (*Božje oko*). Vse druge morajo pač kruto poplačati razumevanje avtorja in bralcev (?). Usoda je na njihovi strani le takrat, ko so evidentno žrtve, da ne rečem mučenice. Simpatije si lahko pridobi le posiljena ali nadlegovana devica (*Ime ji je bilo Simone, Gospodar*), v izjemnih primerih pa zadostuje že, da je po krivici žrtev govoric (*Pripravljena na smrt*). Nič bolje se ne godi zrelim ženskam, da je žena in mati vredna omembe, ji mora umreti otrok (*Mati*), in to se ničkolikokrat tudi zgodi. Pa še mrtvi otroci so vedno (naključno?) le deklice (*Delfinova tožba, Elenitsa*). Po vsem tem pa se moškim še vedno zdi potrebno, da jih kar naprej žalijo s svojim pametovanjem: "Reci: morje, reci: ženska, rekel si isto," modrujejo, kadar hočejo povedati, da je morje (spet kakor ženska) podla pošast: "Zvestobe ne pozna in ne usmiljenja. Obožuj jo, kolikor jo hočeš, poj ji slavo – ona bo zmeraj storila, kot je nje volja. Nič zato, če se ti nasmih, če ti obljublja zaklade in bogastvo. Prej ali slej ti bo skopala grob ali pa te bo, samega kost in kožo, vrnila svetu povsem izžetega," ugotavlja narod, katerega ime za morje, *thalassa*, je ženskega spola.

V tej zvezi je izjemno pomenljiv moment, ko ženska na lepem ni več zatirana, ampak začne sama zatirati. Najdemo ga v najmodernejši od zgodb (ki je delo ženske), in prinaša celo detektivski zaplet (*Kako sem izdala nekega človeka*). V njej ni nikakršne fatalke, kakršna bi s svojo magično privlačnostjo na moške lahko priklicala (zasluženo?) kazen. Oh, kje pa. Preobrat se zgodi na ravni najbolj navadnega gospodinjstva, v pritlehni vsakdanjosti, zločin nad moškostjo pa z udomačitvijo soproga nevede zagreši najbolj ponižna kuharica, pravo nasprotje "nehvaležne pošasti". To so pač petdeseta (ali šestdeseta) leta, čas, ko so grozljive zgodbe iz preteklosti že pozabljene, kuga, lakota in vojska izgnane, gospodarski vzpon je grškemu sleherniku že omogočil redno zaposlitev in hišo z vrtom, pa tudi spogledovanje z morjem ni več smrtno nevarno. Od kod torej občutek tako silnega padca? Kot bi Grki, potem, ko so obrnili hrbet stoletjem težaškega dela in patriarhalnega jarma, vendarle nekaj pogrešali. Morda pa so to prav luči na odprtem morju.